

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ № 1

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Галузь знань 08 Право
Спеціальність 081 Право
Освітній рівень перший бакалаврський
Освітньо-професійна програма Право
Шифр за ОПП ОК 2

Мова навчання українська

Розробник:

КОНОНЕНКО Тетяна, професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1,
доктор філософських наук, професор

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1
протокол № 13 від «04» червня 2024 року

Завідувач кафедри

Анжела ГЕЛЬБАК

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми Право
«04» червня 2024 року

Гарант ОПП

Ольга БОНДАРЕНКО

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача

1. ВСТУП

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Статус навчальної дисципліни:	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання:	українська	
Рік підготовки:	1-й	
Семестр:	1-й	
Кількість кредитів ЄКТС / годин:	4 / 120	
Модулів:	1	
Змістових модулів:	1	
Лекції:	20 годин	10 годин
Семінарські:	20 годин	10 годин
Практичні:	–	–
Самостійна робота:	80 годин	100 годин
Індивідуальні завдання (курсова робота):	не передбачено	
Підсумковий семестровий контроль:	екзамен	
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:	1:2	1:5

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування та розвиток компетентностей, необхідних для розуміння природи, функцій та системи права, а також механізму правового регулювання суспільних відносин; засвоєння світоглядно-методологічного змісту права, поглиблення та конкретизація знань з філософії права та юридичних наук у галузі правничої діяльності. Навчання за програмою передбачає підготовку фахівців, які, керуючись принципом верховенства права, здатні професійно застосовувати на практиці здобуті загальнонаукові та юридичні знання, вільно орієнтуватися у правових інститутах базових галузей права.

Вивчення навчальної дисципліни спирається на комплексне ознайомлення з теоретичними засадами філософсько-правової рефлексії,

зокрема, зосереджується на аналізі таких проблем в контексті правової онтології, гносеології, антропології та аксіології: людина – суспільство – держава, особистість, цінності, права і свободи, свобода і необхідність, право і мораль, право і закон, рівність, справедливість, толерантність, громадянське суспільство і правова держава, влада і насилля, злочин і покарання, цивілізація і культура.

Завдання: формування системних та глибоких знань про об’єкт, предмет і методи філософії права, її понятійно-категоріальний апарат, основні вітчизняні та зарубіжні філософсько-правові школи, типи праворозуміння; підвищення рівня правової та політичної культури; уміння визначити ціннісно-нормативні принципи аналізу різних типів праворозуміння; формування особистої політичної і громадянської позиції; розуміння змісту універсального загальноєвропейського та українського конституційного принципу верховенства права, вміння застосовувати його в узгодженості з принципами справедливості та законності; засвоєння філософсько-методологічних підвалин сучасної юриспруденції для їх ефективного застосування у професійній практичній діяльності; підвищення рівня світоглядної та методологічної культури; розвиток вмінь застосування філософських методів до професійної та дослідницької діяльності; формування творчих підходів у пізнанні філософсько-методологічних аспектів феномену права та виявлення світоглядно-методологічних джерел сучасних парадигм юриспруденції; закріплення знань щодо методологічних засад розуміння і цільового використання філософських термінологічних систем.

1.3. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна є вихідною. Компетентності, сформовані під час її вивчення, в подальшому будуть використовуватися під час опанування таких навчальних дисциплін: «Юридична логіка», «Соціологія», «Теорія держави і права», «Історія держави та права України», «Комунікація у сфері гендерної рівності».

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ

	ПРН 1	ПРН 6	ПРН 18	ПРН 20
знати сутність філософії права як вищого рівня правової свідомості, її специфіку і місце в системі правової науки, генезис філософії права, її об’єкт, предмет, систему методів, основні теоретичні конструкції	+	+	+	+
знати основні положення філософсько-правових систем щодо правничої діяльності, розуміння її найзагальніших підстав у відповідних напрямках підготовки для вирішення	+	+	+	+

професійних завдань у галузі права в умовах сучасного інформаційного суспільства				
вміти аналізувати проблеми сучасного правового життя України та світу, виявляти основні тенденції розвитку правової системи України, інших держав та міжнародних відносин, об'єднувати методологічні можливості філософського та правового підходів щодо актуальних проблем розвитку правової реальності	+	+	+	+
вміти аналізувати основні філософсько-правові та юридичні категоріальні концепти не тільки в історичному контексті, але й в аспекті розбудови України як правової держави	+	+		+
володіти навичками творчо застосовувати нормативно-правові акти, керуючись міжнародними стандартами прав людини, що знайшли обґрунтування у філософсько-правових концепціях видатних мислителів	+	+	+	+
володіти навичками, проникаючи у сутність соціально-правових явищ, виявляти та попереджувати правопорушення та конфліктні ситуації суспільного життя	+	+	+	+
демонструвати критичне мислення	+	+	+	+
розуміти й аналізувати світоглядні проблеми, ціннісно-сміслові орієнтації, значення гуманістичних цінностей, свободи і демократії	+	+	+	+
розуміти умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження природи, суспільства, культури	+	+	+	+
вміти обґрунтовувати власну світоглядну та громадську позицію	+	+		+
вміти визначати шляхи особистісного та професійного самовдосконалення	+	+	+	+

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Проблемний простір філософії права										

Тема 1. Предмет та призначення філософії права	12	2	2	–	8	12	2	–	–	10
Тема 2. Філософія права: Антична доба	12	2	2	–	8	12	2	–	–	10
Тема 3. Філософія права: Середньовічна доба	12	2	2	–	8	12	2	–	–	10
Тема 4. Філософія права: Новий час	12	2	2	–	8	12	2	–	–	10
Тема 5. Типи праворозумінн я як способи осмислення сутності права	12	2	2	–	8	12	2	–	–	10
Тема 6. Онтологічний зміст сутності та структури права	12	2	2	–	8	12	–	2	–	10
Тема 7. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічн ий вимір	12	2	2	–	8	12	–	2	–	10
Тема 8. Справедливіст ь і законність та їх місце в системі правових цінностей	12	2	2	–	8	12	–	2	–	10
Тема 9. Сутність людини як	12	2	2	–	8	12	–	2	–	10

основа антропологічного обґрунтування права										
Тема 10. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.	12	2	2	–	8	12	–	2	–	10
Усього годин	120	20	20	–	80	120	10	10	–	100
<i>Підсумковий контроль</i>	екзамен									

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. ПРОБЛЕМНИЙ ПРОСТІР ФІЛОСОФІЇ ПРАВА.

Тема 1. Предмет та призначення філософії права.

Світогляд як форма духовно-практичного освоєння світу. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. Загальне і особливе в історичних типах світогляду.

Передумови виникнення філософії. Значення поняття «філософія» та становлення уявлення про його зміст. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світогляду. Філософія як теоретичний світогляд. Специфіка філософського усвідомлення світу. Об'єкт і предмет філософії. Основне питання філософії як філософська проблема.

Історичний характер становлення і формування філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Предмет філософії права. Основні питання філософії права. Специфіка філософсько-правового осмислення соціально-культурних феноменів. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Мета права та його доцільність як світоглядні проблеми.

Система зв'язків філософії права з іншими філософськими та юридичними дисциплінами. Функції філософії права. Місце філософії права в системі соціогуманітарного знання та юридичної освіти. Співвідношення предметів філософії права, загальної теорії права та соціології права. Роль філософсько-правового знання у методологічній та світоглядній підготовці правників.

Тема 2. Філософія права: Антична доба.

Право як феномен цивілізаційного процесу. «Осьовий час» як генеза філософсько-правової свідомості і правової цивілізації. Антична модель світу та людини. Філософська і правова культура Давньої Греції. Платон. Арістотель. Філософська і правова культура Давнього Риму. Римське право.

Тема 3. Філософія права: Середньовічна доба.

Християнська цивілізація: етичні і правові основи. Аврелій Августин. Псевдо-Діонісій Ареопагіт. Антропоцентризм і гуманізм Відродження. Томас Мор. Ніколо Макіавеллі. Мартін Лютер.

Тема 4. Філософія права: Новий час.

Народження міжнародного права: Гуго Гроцій. Філософсько-правова проблематика Просвітництва (Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо). Народження кримінології: Чезаре Беккарія. Філософсько-правові концепції німецької класичної філософії (Імануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель). Історична школа права (Фрідріх Карл фон Савіньї). Ліберальні політико-правові концепції: проблема співвідношення людини і держави (Ієремія Бентам, Джон Стюарт Мілль, Лоренц фон Штайн, Рудольф Ієрінг, Георг Еллінек). Народження юридичного позитивізму: Джон Остін. Державно-правова доктрина марксизму.

Тема 5. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права.

Проблема методу в філософії. Методи, їх різновиди та класифікація.

Методологія правового пізнання та осмислення права. Ієрархія методів та підходів до вивчення права. Методологія філософії права та її рівні. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання. Принцип взаємодоповнюваності методів. Сучасний теоретико-правовий дискурс та інтегративна юриспруденція.

Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридично-позитивістській та природно-правовій доктрині.

Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Становлення юридичного позитивізму, його соціально-економічні та ідеологічні джерела, діалог з теоретиками природного права та історичної школи права. Визначальні теоретичні принципи юридичного позитивізму. Типи юридичного позитивізму (легізм, нормативізм, етатизм). Зміст і специфіка соціологічного позитивізму. Необхідність та взаємодія юснатуралістичної, натурфілософської, герменевтичної та позитивістської методології в юриспруденції.

Способи обґрунтування права. Історичні типи об'єктивізму. Характерні риси правового суб'єктивізму. Інтерсуб'єктивність як парадигма сучасної концепції природного права.

Тема 6. Онтологічний зміст сутності та структури права.

Буття світу та людини як проблема онтології. Специфіка філософського розуміння буття, зміст категорії буття в різних історико-філософських системах.

Особливості і завдання філософської онтології. Специфіка правової онтології в порівнянні з філософською онтологією. Зміст правової онтології та її місце в системі філософії права.

Правова реальність як форма здійснення ідеї права. Ідея права, норма права та правове життя як рівні правової реальності. Форми буття права. Право як закон, припис, норма. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право.

Мораль як джерело права. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади, громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу.

Духовні, культурологічні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права. Право як соціокультурний феномен. Місце та роль права в становленні цивілізації. Розмаїття цивілізацій та відповідних правових систем.

Часове та просторове буття права. Єдність у праві минулого, сучасного, майбутнього.

Тема 7. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір.

Епістемологія як філософсько-методологічна дисципліна. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Предмет гносеології і епістемології та їх методи. Співвідношення теорії пізнання, гносеології і епістемології.

Поняття пізнання. Структура пізнавального процесу. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне. Проблема пізнання в історії філософії. Скептицизм і агностицизм.

Поняття істини. Класична і неklasичні теорії істини. Критерії та провідні теорії істини: прагматична, когерентна, кореспондентна. Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Конкретність істини. Діалектика абсолютної і відносної істини. Критерій істини в філософії та кримінальному праві. Істина і метод. Істина і буття.

Поняття правової гносеології, її роль у вирішенні філософських та теоретико-правових проблем. Сутність гносеологічного та епістемологічного аспекту філософсько-правових досліджень. Специфіка права як об'єкта теоретичного дослідження. Соціально-історичні аспекти пізнання права. Елементи гносеологічної структури права. Рівні гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий. Парадигма як підґрунтя правової теорії. Парадигма права у класичній філософії права.

Філософсько-методологічна рефлексія поняття істини в праві. Класичний та сучасний підходи. Істина в праві та правова істина. Проблема істини в галузі правотворчості. Встановлення істини як мета правозастосовчої діяльності.

Тема 8. Справедливість і законність та їх місце в системі правових цінностей.

Сутність та основні етапи розвитку філософської аксіології. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Історія виникнення, основні поняття та принципи правової аксіології.

Класифікація цінностей. Загальнолюдські цінності як цілі права. Життя, гідність, власність, свобода, рівність, справедливість як загальнолюдські та правові цінності. Система цінностей та їх відображення у праві. Людське життя як цінність. Діалектика життя окремої людини та існування суспільства загалом. Потреба людини у гідному житті. Аксіологічний аспект гідності. Прагнення людини до захисту власної гідності як прояв її духовної природи. Свобода як цінність. Основні концепції свободи та їх соціальне підґрунтя.

Справедливість і рівність як категорії правової аксіології. Право як засіб досягнення рівності та справедливості. Історія та сучасні концепції справедливості. Норма права і проблема належно-ідеального. Процедура оцінювання права. Правовий ідеал. Поняття про інструментальну (службову) цінність права. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві. Моральність і законність в праві.

Тема 9. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права.

Філософська антропологія як підґрунтя наук про людину. Основні поняття та принципи антропології. Людина як предмет філософського аналізу. Особливості філософського осмислення проблем людини.

Сутність людини як філософська проблема. Багатомірність сутнісної природи людини: її біологічні, соціальні і духовні компоненти. Уявлення про сутність людини на різних етапах розвитку філософії.

Проблематика правової антропології, її місце в системі філософії права. Основні питання правової антропології. Антиномія: «образ людини» та «образ права». Філософський зміст понять «особистість», «індивід», «індивідуальність», їх співвідношення з поняттям «людина».

Природа людини і право. Антропологічні основи права. Людиномірність права. Гуманізм як принцип права.

Філософсько-правове обґрунтування прав людини. Поняття, сутність та структура прав людини. Права людини як нормативна форма взаємодії індивіда, суспільства і держави. Інститут прав людини та його генеза в культурі. Три покоління прав: невідчужувані права людини, соціально-групові, державно-національні. Права людини як моральні критерії правопорядку.

Тема 10. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.

Право і влада. Взаємозв'язок і суперечність між державою і громадянським суспільством, між владою і правом. Форми організації державної влади. Тоталітаризм як антиправова та антидержавна форма організації державної влади, як радикальне заперечення прав і свобод особи, незалежності і самостійності громадянського суспільства. Ідея правої

держави. Теорія «громадянського суспільства». Співвідношення громадянського суспільства та правової держави.

Діалектика влади, права і закону. Влада і демократія, влада і свобода: їх співвідношення в культурно-історичному процесі. Легальність та легітимність влади. Право як засіб трансформації влади. Громадянське суспільство як необхідна передумова та суб'єкт творення правової держави. Філософсько-правові проблеми в контексті глобалізації та євроінтеграції.

5. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

5.1. Методи навчання

Під час проведення навчальних занять можуть застосовуватися такі методи:

- словесні методи навчання;
- наочні методи навчання;
- практичні методи навчання;
- проблемно-пошукові методи навчання;
- активні методи навчання.

5.2. Порядок оцінювання результатів навчання

Оцінювання роботи здобувачів/здобувачок вищої освіти здійснюється відповідно до загальноуніверситетської системи оцінювання знань.

Система передбачає:

для денної форми навчання

	Поточний контроль		Підсумковий контроль
	Семінарські та практичні заняття	Самостійна робота	Екзамен
	40	20	40
Всього за навчальну дисципліну	100		

Для переведу оцінок у бали необхідно користуватися формулою:

$$P = \frac{\text{сума всіх отриманих оцінок за аудиторну роботу}}{\text{кількість аудиторних занять за семестр}} * 8 =$$

для заочної форми навчання

	Поточний контроль		Підсумковий контроль
	Семінарські та практичні заняття	Самостійна робота	Екзамен
	20	40	40
Всього за навчальну дисципліну	100		

Для переведення оцінок у бали необхідно користуватися формулою:

$$P = \frac{\text{сума всіх отриманих оцінок за аудиторну роботу}}{\text{кількість аудиторних занять за семестр}} * 4 =$$

При оцінюванні заліку/екзамену на денній/заочній формі навчання застосовуються такі критерії:

– 36-40 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, надав/надала повну, вичерпну відповідь на поставлене запитання, з посиланням на чинні нормативно-правові акти (або правильно відповів/відповіла на 90-100% тестових завдань). Максимальна кількість балів може бути знижена, якщо під час відповіді здобувач/здобувачка вищої освіти не зробив/зробила посилання на чинні нормативно-правові акти чи допустив/допустила незначні помилки.

– 28-35 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє достатнім обсягом навчального матеріалу, надав/надала відповідь на питання але допустив/допустила помилки, що впливають на загальний висновок (або правильно відповів/відповіла на 70-89% тестових завдань);

– 20-27 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу чи допускає значні помилки, які приводять до викривлення інформації (або правильно відповів/відповіла на 50-69% тестових завдань);

– 0-19 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти не може виконати завдання, не володіє навчальним матеріалом, відмовляється відповідати на запитання або робить принципові помилки, які викривлюють усе рішення (або правильно відповів/відповіла менше ніж на 50% тестових завдань).

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та подальшого його оцінювання на семінарському чи практичному занятті слід врахувати певні рівні знань:

1. Теоретична відповідь

– оцінка «5» високий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, опрацювавши основну та додаткову

літературу, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань у самостійній роботі;

– оцінка «4» добрий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний/здатна його аналізувати, але не має достатніх знань для формулювання висновків, поєднання теоретичних знань із практичними прикладами;

– оцінка «3» задовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу;

– оцінка «0» незадовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти не володіє навчальним матеріалом, відмовляється відповідати на запитання.

2. Тест: правильне вирішення тесту оцінюється в 1 бал.

3. Задача: вважається вирішеною і оцінюється:

– оцінка «5» високий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти повністю правильно вирішив/вирішила задачу, надав/надала відповіді на всі поставлені в умовах питання, з посиланням на джерела;

– оцінка «4» добрий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти повністю правильно вирішив/вирішила задачу, надав/надала відповіді на всі поставлені в умовах питання, але не зробив посиланням на чинні джерела чи допустив незначні помилки;

– оцінка «3» задовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти надав/надала відповіді не на всі поставлені в умовах питання, чи не зробив посиланням на чинні джерела, чи допустив значні помилки;

– оцінка «0» незадовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти не правильно вирішив/вирішила задачу.

4. Реферативне повідомлення – оцінюється в 5 балів:

1 бал – належне оформлення реферативного повідомлення;

1 бал – глибока проробка теми (наявність достатньої кількості літературних джерел, наявність ґрунтовних висновків);

1 бал – теоретична обґрунтованість теми, визначення її актуальності, мети, завдань, чітко розроблений науковий апарат;

2 бали – грамотна і аргументована презентація реферату.

Кожну оцінку викладач/викладачка має аргументовано мотивувати.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані лише з незначною кількістю помилок
82-89	Добре	B	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вище середнього рівня з кількома помилками

75-81		C	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вірно з певною кількістю суттєвих помилок
67-74	Задовільно	D	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані непогано, але зі значною кількістю недоліків
60-66		E	Кредит зараховано. Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям
35-59	Незадовільно	FX	Кредит не зараховано. Здобувачу/здобувачці вищої освіти надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки
1-34		F	Кредит не зараховано. Здобувач/здобувачка вищої освіти повинні повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни (модуля)

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові

1. Александрова О. С., Горбань О. В., Мартич Р. В. Філософія права : навчально-методичний посібник. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с.
2. Гайдулін О. О. Філософія права. Європейські парадигми право розуміння : підручник для вищ. військ. навч. закл. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2021. 472 с.
3. Гуманітарне знання як чинник формування світоглядних орієнтирів майбутніх правників : колективна монографія / Т. В. Кононенко, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов, Д. М. Титаренко, О. О. Титаренко, О. О. Новікова, К. В. Пономаренко, Г. В. Мухіна, О. О. Когут, Л. І. Суюсанов. Київ : ВД Дакор, 2020. 202 с.
4. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
5. Романова А. С., Щербай І. Р. Проблеми філософсько-правових наукових досліджень : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2023. 170 с.
6. Сабадуха В. О. Філософія критичного мислення та прийняття рішень : підручник. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2023. 679 с.
7. Торяник В. М., Макушев П. В. Філософія та соціологія права: у схемах та визначеннях. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.
8. Філософія : підручник. Для студ. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2020. 432 с.

9. Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності : науково-практичні рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак, Н. В. Цумарева, Ю. М. Короткова, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов ; за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Київ : Алерта, 2023. 134 с.

Додаткові

1. Актуальні проблеми філософії ХХ – ХХІ століть : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра філос. наук І. В. Карівця. Львів : Львівська політехніка, 2022. 240 с.

2. Ванджурак Р. В. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію : монографія. Київ : Вістка, 2023. 248 с.

3. Декларація принципів толерантності.
<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>

4. Декларація проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

5. Загальна декларація прав людини.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

6. Кононенко Т. В. Аксіологія бунту: Альбер Камю. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 2 (83). С. 83–86.

7. Кононенко Т. В. Російська культура як передумова воєнної агресії. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 3 (84). С. 82–85.

8. Кононенко Т. В. Ціннісно-сміслові орієнтири особистості: філософсько-правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 23–28.

9. Конституція України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

12. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

13. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

14. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1128-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>

15. Рамкова конвенція про захист національних меншин.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

16. Словник гендерних термінів, присвячений основній термінології в галузі гендеру та фемінізму. Укладач: З. В. Шевченко. <http://a-z-gender.net/ua/>

Інформаційні ресурси

1. Тренінговий центр «Виховання доброчесності» Донецького державного університету внутрішніх справ.
<https://dnuvs.ukr.education/treningovyj-czentr-vyhovannya-dobrochesnosti>